

Kerstnacht

24 december 2021

Verwondering

Dorpskerk - Blaricum

Voorganger: ds. Jurjen Zeilstra

Inleiding

De evangelist Lucas begint zijn verhaal over Jezus met de concentratie op de geboorte van een kind. Vol verwondering kijken mensen naar dit bijzondere kind dat hun iets van God laat zien. In zijn mooie schilderij van de aanbidding van het Christuskind bracht Bernardino Luini,

die leefde in een tijd van gewelddadige godsdienstoorlogen, de binnenwereld en de buitenwereld bijeen. Zo vertolkt hij dit geheim, terwijl binnen de os en de ezel de achtergrond vormen bij liefdevolle gezichten van Jozef, Maria en een herder, verschijnt buiten in het veld de hemelse engel aan de herders. Hij verkondigt de vrede van God voor de wereld.

Schriftlezing Oude Testament: Jesaja 8,23b – 9,7

Schriftlezing Brieven: Titus 2, 11-14

Schriftlezing Evangelie: Lucas 2, 1-20

Prediking

Gemeente van Christus,

Kerstfeest raakt de kern van ons bestaan. Dat is reden voor verwondering. Er wordt een groot geheim geduid. In de stal staat de gastvrijheid centraal. Daar wordt het Godsgeheim beleefd. Wij kennen het verhaal en zijn eraan gewend geraakt. Maar eigenlijk gebeurt er iets heel bijzonders. In een schijnbaar simpel verhalend miniatuurtje wordt ons ten diepste een radicaal vernieuwende definitief van religie aangereikt. Religie is geen godsdienstig systeem, massief op mensen gelegd door hemelhoge goden. Religie betekent letterlijk, ‘re-ligare’, dat lees ik als: opnieuw verbinden. Religie betreft, wanneer het zuiver is, een ragfijn spel van liefdetail en –daden. Deze openbaring kan niet anders dan een ontmaskering zijn van heel veel wereldse pretentie. U kunt zelf de voorbeelden bedenken.

Ondertussen speelt de evangelist Lucas een subtiel spel van contrapropaganda: De kleine koning Jezus in Bethlehem, en niet de grote keizer Augustus te Rome, is de gezondene van Godswege, gezonden om de mensheid te redden. De kwetsbaarheid en niet de gebolsterde dwang, geeft immers in Gods licht toegang tot het leven. Jezus komt van God, terwijl de keizer symbool staat voor de macht van de wereld. Die orde van Rome is niet onbelangrijk. Dat is de context van de wereld. Nooit zal Lucas deze direct aanvallen, niet in het evangelie en ook niet in zijn tweede boek, Handelingen der Apostelen. Immers, de evangelist beseft heel goed: wij leven in die wereld, of we het leuk vinden of niet. Maar het is de boodschap van het evangelie ons op die wereld niet blind te staren. Wij worden opgeroepen onze geest te openen voor een andere gedachtegang, een heilige fantasie. Er is een ander Koninkrijk van vrede en recht denkbaar. Er bestaat een andere manier van leven en denken. Er is een inspiratiebron die de directe informatie door onze zintuigen aangereikt, op andere wijze wil rangschikken.

Om dat andere perspectief toegankelijk te maken zijn bijzondere boodschappers nodig. Zo’n boodschapper is een engel. Dat is een soort hemelse profeet, een boodschapper van God. Maar terwijl de profeet zelf een mens is aan de aarde gebonden en feilbaar, komt een engel van de andere kant. De engel tilt de boodschap boven de wereld van de mensen uit. Of beter gezegd, in de mond van de engel, wordt een mens direct aangesproken van Godswege. Iedereen mag zelf bepalen hoe hij of zij dat wilt zien of liever nog, wil horen.

Engelen kondigen in de bijbel grote gebeurtenissen aan, met name geboortes. Denk aan Ismaël, Izaäk, Simson en Johannes de Doper en ja... ook Jezus. Zo’n aankondiging gaat in de bijbel steeds volgens een bepaald patroon. De engel verrast een mens, die schrikt en aanvankelijk terugdeinst. Dat is terecht en begrijpelijk. Zo vanzelfsprekend gaat het Woord Gods er bij mensen niet in. Dan volgt de inhoud van de boodschap, er zal een bijzonder kind geboren worden. Vervolgens vraagt de aangesprokene hoe dat kan of spreekt zijn of haar ongeloof uit. Zoiets kan toch niet. Tenslotte is er door de engel de toezegging van een teken ter bevestiging.

Als het gaat om de inhoud van de boodschap zelf, deze is ook weer volgens een vast patroon opgebouwd: Meestal wordt iemand bij zijn of haar naam aangesproken en vaak wordt iets van hem of haar gezegd, zoals in het bekendste voorbeeld: ‘Gegroet Maria, je bent begenadigd, de Heer is met je.’¹ De aangesprokene wordt gezegd niet bang te zijn. Er gaat een kind geboren worden. De naam van het kind wordt genoemd. Die naam wordt verstaanbaar gemaakt in termen van Gods heil en er wordt gezegd wat dit kind voor God en de mensen gaat doen.²

Wat we zien is een kettingreactie. Engelen zijn hemelse boodschappers. Profeten zijn geroepen getuigen van Gods heil. Evangelisten en apostelen nemen op aarde hun taak over en gaan met deze boodschap de wereld in. En nu zijn wij aan de beurt. We vinden het wiel niet uit. Maar rollen het wel een stukje verder. Daarbij mogen we elkaar bemoedigen, met respect voor het anders zijn van de ander, in een goede sfeer die eigen is aan de gastvrijheid van de stal.

Een bijbels principe is dat twee getuigen die eensgezind hetzelfde zeggen een betrouwbaar getuigenis geven.³ Zo kan de stem van God in mensenwoorden worden verstaan. Naast de profeet Jesaja is Ezechiël de belangrijkste profetische getuige van het Oude Testament. Immers zij beiden schouwen de openbaring Gods als een Epifanie, een verschijning van zijn heerlijkheid.⁴ De herders in het veld van Efrata, zij zullen iedere Israëliet direct hebben doen denken aan de lofzang op Gods herderschap, beschreven in Ezechiël 34: ‘Ik zal zelf naar mijn schapen omzien en zelf voor ze zorgen.’⁵ In zijn vertelling van de geboorte van Jezus roept de evangelist Lucas bewust met name de Jesajawoorden in herinnering. Hij heeft immers getuigen nodig, om de betekenis van Christus duidelijk te maken. Profeten duiden de geschiedenis. Zij geven betekenis aan gebeurtenissen. Zij brengen de daden van de mensen en de daden van God in verband.

Er is wel eens gedacht dat profeten al precies wisten wat er eeuwen later zou gaan gebeuren en de toekomst in de letterlijke zin konden voorspellen, maar dat is een vergissing. Het voorspellen van de toekomst is geen bijbelse notie. Dat hoort thuis in de wereld van kristallen bollen, het leggen van tarotkaarten en het lezen van handen. Als ons de bijbel iets leert is het dat de toekomst voor mensen onvoorspelbaar is. Wij leven met een open toekomst. Juist zo zijn we als mensen in staat en geroepen zelf verantwoordelijkheid te dragen, iedere generatie opnieuw. Ons gedrag doet ertoe, voor de mensen en voor God. Vrede op aarde heeft een kans wanneer mensen van de hemel willen leren.

Profeten voorspellen in deze zin helemaal niets. Wat de profeten wel doen en dat is belangrijk genoeg: zij duiden de geschiedenis van hun eigen tijd op zo’n diepzinnige wijze, dat hun woorden boven de incidenten uitgroeien. Profeten geven op grond van hun inzicht in Gods wegen, betekenis aan de daden van de mensen. Dat is een tijdloos profetisch principe. Zo krijgen de woorden van tijdgebonden figuren als Jesaja en Ezechiël eeuwige waarde als het gaat om de menselijke toestand. Het beroemde hoofdstuk Lucas 2, waarin de geboorte van Jezus Christus te Bethlehem wordt beschreven is in deze zin helemaal gemodelleerd op oude profetenteksten, in het bijzonder uit het profetenboek Jesaja. Dat geldt heel in het bijzonder

¹ Lucas 1,28.

² Cf. Brown, 156.

³ Cf. Deuteronomium 17,6 en 19,15.

⁴ Jesaja 6 en Ezechiël 1.

⁵ Ezechiël 34,11.

voor de aankondiging aan de herders door de engel van de Heer.⁶ De achtergrond waartegen de engel zijn woorden spreekt is in de eerste plaats de belofte van Gods nabijheid in het profetenboek Jesaja gegeven:

Een kind is ons geboren,
een zoon is ons gegeven;
de heerschappij rust op zijn schouders.
Deze namen zal hij dragen: Wonderbare raadsman,
Sterke God, Eeuwige vader, Vredevorst.⁷

Lucas vat deze reeks hemelse titels samen in drie woorden: redder, messias en Heer. Het is echter niet Lucas, maar het zijn duizenden schilders van de kerststal die Jesaja goed hebben gelezen en die een rund en een ezel zien in de stal van Christus' geboorte. De Jesaja schrijft veelbetekenend in het eerste hoofdstuk van zijn profetenboek:

Een rund herkent zijn meester,
een ezel weet wie zijn voederbak vult,
maar Israël mist elk inzicht,
mijn volk leeft in onwetendheid.⁸

Dit is de achtergrond in het Oude Testament bij wat de engel het teken voor de herders noemt. Herderschap is iets waar wij allen, schapen als wij allemaal zijn, toe worden geroepen.

Op tal van afbeeldingen van de geboorte van Christus, zien we die twee trouwe koppen van het rund en de ezel bij de kribbe, maar wat is dat anders dan een voederbak voor de dieren. Dat motief van deze dieren komt dus niet uit het evangelie, maar uit Jesaja. Het is krachtige symbooltaal voor mensen zonder aandacht voor God die door de geboorte van Christus ineens beseffen hoe belangrijk het beeld van dit kind is in deze wereld als de openbaring van Gods liefde.

Als de engel dan spreekt van het goede nieuws dat het hele volk met vreugde zal vervullen, verwijst hij opnieuw naar een Jesajatekst.

Hoe welkom is de vreugdebode
die over de bergen komt aangesneld,
die vrede aankondigt en goed nieuws brengt,
die redding aankondigt en tegen Sion zegt:
'Je God is koning!'⁹

Dan is Bethlehem natuurlijk niet zomaar een stadje. Dat begrijpt iedereen. De plaatsnaam Bethlehem, het betekent 'Huis van brood'. Het is een programma. Het is een opdracht. Het is een belofte. Wie daar geboren wordt te midden van deze getuigen, die heeft een hemelse missie. Die gaat mensen geestelijk voeden, die draagt de inspiratie van Gods Geest in zijn lichaam, helder verstaanbaar in zijn woorden. Hier komen alle verwachtingen aangaande

⁶ Brown, R.E., *The Birth of the Messiah . A Commentary on the Infancy Narratives in the Gospels of Matthew and Luke*, New York/London 1993, 424-425.

⁷ Jesaja 9,5.

⁸ Jesaja 1,3.

⁹ Jesaja 52,7.

vrede en gerechtigheid samen, ooit gekoesterd rond Israëls legendarisch koningshuis van David. Bij goede verstaanders is dit reden tot diepe verwondering tot op de dag van vandaag.

Aanvankelijk staan de herders in de schoenen van al die anderen aan wie ooit een engel verscheen en ze schrikken. Maar dan ineens is alles anders. Ineens is daar die hemelse legerschare. Gods engelenmacht zingt Gods lof, een geweldige inspiratiebron voor componisten en voorgangers de eeuwen door. Iedere kerkdienst bijna zingen wij Gods lof in antwoord op onze gebeden om ontferming over de nood van de wereld: kyrië én gloria, als twee reusachtige polen, een min en een plus. Dat hebben we ook deze dienst gedaan. Wij leven in een geweldige spanning. Tot het grote hemelse leger dat ons daarbij voorgaat mogen wij allen rekenen die ons zijn voorgegaan, allen die wij missen, juist met Kerst, heiligen, allen die wij bij hun dood aan Gods onmetelijke barmhartigheid hebben toevertrouwd, allen die verblijven bij God, dat wil zeggen hun werken, hun leven, de waarde van hun bestaan.¹⁰ Het is veilig bij God. God wordt geprezen, in hun liefde, in hun toewijding aan gerechtigheid, in hun kostbaarheid. Mensen worden engelen voor God. Zij staan op de andere oever, als eens Israël aan de Schelfzee, aan de slavendrijvers van Egypte ontkomen en zij loven God.¹¹

Ook deze lofzang vindt een voorspel in het eerder genoemde Jesajaboek. Bij de roeping van de profeet klinkt in engelenmonden:

Heilig, heilig, heilig is de Heer van de hemelse machten.
Heel de aarde is vervuld van zijn majesteit.¹²

Dit wordt uitgezongen over een wereld waarin het geweld toen net zo heftig om zich heen kon grijpen als nu. In deze wereld God lof te zingen is puur geloof: Uit alle macht vasthouden aan het visioen van vrede, niet om eronder te bezwijken als een zware opdracht, maar als een onuitputtelijke bron van gastvrijheid en naastenliefde. Dit is het geheim van een Kerstfeest met inhoud, reden tot een dagelijkse verwondering over ruimte om in te leven

Nog eenmaal wordt deze grote lofzang in de bijbel hernomen, bij de aanbidding van God en van het Lam in het laatste boek van de bijbel:

Heilig, heilig, heilig is God, de Heer, de Almachtige,
die was, die is en die komt.¹³

En in hetzelfde hoofdstuk:

U komen alle lof, eer en macht toe, Heer onze God,
want u hebt alles geschapen:
uw wil is de oorsprong van alles wat er is.¹⁴

Wie dit zingt geeft God alle eer, omwille van levensruimte voor mensen op een aarde waar rampen vrij spel lijken te hebben. Dat is dus geen beredeneerde verklaring van het wereldgebeuren. In deze wereld van ons 'Ere zij God!' te zingen is de directe doorvertaling

¹⁰ Cf. Brown, 425-426: 'the heavenly host, i.e. [...] the spirits who dwell in God's presence in heaven or in the Temple, singing His praise.'

¹¹ Exodus 15.

¹² Jesaja 6,3.

¹³ Openbaring 4,8.

¹⁴ Openbaring 4,11.

van een diep en onopgeefbaar verlangen. De schepping komt tot zijn recht. Liefde en gerechtigheid staan centraal. Vrede heerst. Alles, in een eerbiedig gemeend godsgeloof, is daar en nergens anders op gericht. Al het andere, een natuur die van slag is, een virus dat het leven van ons allen raakt, het fanatisme, het rare geroep 'Allah akhbar' bij het gooien van bommen, de gelijkhebberij van mensen, wij mogen het relativeren wanneer deze God tot zijn recht komt.

God de eer geven en aan de mensen de ruimte, dat is de kern van een religie die helpt! Dat mag je norm zijn, de meetlat op de waarde van het leven aan af te lezen. Aan het hart van het leven wordt op gastvrije wijze gestalte gegeven. Een geloof om vanuit te leven, van dag tot dag.

Wij kunnen, als eens de herders, worden omgeven door het stralende licht van de Heer. Wij kunnen op weg gaan naar de stal van Bethlehem en kunnen nog wat leren van een rund en een ezel. Wij kunnen ons aansluiten bij de hemelse engelenzang. Wij kunnen vanuit de gastvrijheid van de stal als getuigen worden uitgezonden de wereld in. Wij kunnen net als de herders die terugkeerden, een leven met een lied in ons hart vanwege alles wat we gehoord en gezien hebben, precies zoals het ons was gezegd... en ons dagelijks verwonderen.
Amen.

Uitzending en zegen

Thuis, hier in de kerk, waar u ook bent, besef het gezegende mensen te zijn. Dit feest gaat niet voorbij aan de eenzaamheid van mensen. Wie de betekenis van Kerstfeest tot zich laat doordringen, wordt geleid tot naastenliefde en vrede en mag zich uitgenodigd voelen dit te delen met allen op je levensweg.

De genade van onze Heer Jezus Christus,
de liefde van God,
de gemeenschap van de heilige Geest,
is met jullie allen.

Afbeelding: Aanbidding van het Christuskind en aankondiging aan de herders, olie op paneel overgebracht op canvas, 1520/1525, Bernardino Luini (1475 of 1482-1532), New Orleans Museum of Art.

